

УДК 947.7

Щербак Віталій

МІЖ СХОДОМ І ЗАХОДОМ:

РЕЦЕНЗІЯ НА: // ЧУХЛІБ Т. КОЗАКИ ТА ЯНИЧАРИ.

УКРАЇНА У ХРИСТИЯНСЬКО-МУСУЛЬМАНСЬКИХ ВІЙНАХ 1500–1700 рр. –

К. : ВД «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ», 2010. – 446 с.

Багатовікове протистояння християнської та мусульманської цивілізацій справляло помітний вплив на суспільні процеси багатьох країн. Значною мірою воно зачепило й українські терени за часів середньовіччя та ранньомодерної доби. Виникнення українського козацтва та створення ним держави в середині XVII ст. стало помітним подразником для сусідів як християн, так і східних народів. З'ясуванню питання ролі козацтва та шляхти в європейсько-османських війнах 1500–1700 рр. присвячена нова книга доктора історичних наук, провідного наукового співробітника Інституту історії НАН України Тараса Чухліба.

Провідною ідеєю праці є військово-політичне протистояння між типологічно подібними явищами, які уособлювали протилежні цивілізаційні табори – козаками та яничарами. Для її повноцінного висвітлення автор звернувся до джерел, пов'язаних із особливостями державних, військових структур та зовнішньої політики основних учасників тогочасного воєнного і геополітичного конфлікту Центрально-Східної та Східної Європи. Аналізуючи протистояння між Сходом і Заходом, Т. Чухліб пояснює причини долучення до нього українських козаків і ставлення європейських монархів до військового потенціалу запорожців.

Характеризуючи яничарський корпус османського війська, автор звертає увагу на специфіку його формування, організаційну структуру, облік через ведення спеціальних реєстрів, озброєння, воєнне мистецтво та символіку. Тут же наводяться аналогічні явища в житті українського козацтва на південному прикордонні, висвітлюється роль окремих ватажків: Остафія Дашковича, Семена Полозовича, Дмитра Вишневецького, Івана Підкови, Якова Шаха в організації Війська Запорозького, бойового шляху останнього при Петрі Сагайдачному, Михайлові Дорошенку, Івані Сулимі. Значна увага в книзі приділяється турецько-татарському вектору зовнішньої політики гетьмана Богдана Хмельницького напередодні та під час Визвольної війни 1648–1657 рр. Наголошується на труднощах, які виникали під час українсько-турецьких переговорів при формулюванні сюзерено-васаль-

них відносин. Водночас Т. Чухліб відзначив, що чорноморська політика українського гетьмана зумовлювалася прагненням недопустити коаліції Туреччини з Річчю Посполитою та кримсько-польського союзу.

Нова система міжнародних відносин в Європі, схвалена Вестфальським конгресом 1648 р., суттєво вплинула на стосунки з Османською імперією. Відродилася ідея створення нової Священної ліги християнських держав, у якій українському козацтву відводилася роль військової сили в майбутньому воєнному конфлікті. Т. Чухліб наводить приклади активізації венеціанських дипломатів Альберто Віміні та Джироламо Каваци щодо Гетьманщини, участі українського козацтва в польсько-турецькому збройному протистоянні на Поділлі. Досить детально висвітлюється діяльність гетьмана Петра Дорошенка у налагодженні стосунків Правобережної України з Туреччиною, зокрема, обставини визнання турецького протекторату та підписання Бучацького договору 1672 р. Тут же знайшло відображення прагнення османського уряду використати персону Юрія Хмельницького для утвердження своєї влади на Правобережжі.

Політичні обставини, зумовлені підписанням польсько-російського перемир'я в Андрусові 1667 р., покликали до життя пошуки нових форм співпраці Війська Запорозького. Автор звертається до історії українсько-молдавських відносин, започаткованих Богданом Хмельницьким, і діяльності васала турецького султана господаря Молдавського князівства Георге Дуки. Останнє було своєрідним рубежем між Туреччиною та однією з найвпливовіших європейських держав Австрією, між якими назрівав збройний конфлікт.

Віденська битва 1683 р. була наймасштабнішою у християнсько-мусульманському протистоянні ранньомодерної доби і знайшла широке висвітлення в історичній літературі. Проаналізувавши різноманітні джерельні матеріали, Т. Чухліб уперше ґрунтовно висвітлив питання участі в баталії українських козаків на боці антиосманської коаліції. Крім того, увага акцентується на поході козацького війська на чолі з гетьманом Стефаном

Куницьким через Молдавське князівство до Бужацького степу на рубежі 1683–1684 рр.

Створення Священної ліги у 80-х роках XVII ст. передбачало програму дій проти Османської імперії на території Північного Причорномор'я, Молдавії та Криму з участю українських козацьких формувань. У книзі яскраво проілюстровано ці військові кампанії, що стали одним із чинників у відносинах Європи та Великої Порти та при-

пиненні останньою європейської територіальної експансії.

Отже, книга Т. Чухліба є вагомим внеском у дослідження проблеми протистояння Заходу і Сходу пізнього середньовіччя та нового часу, в якому був присутній і український чинник. Написана у доброму літературному стилі, вона зацікавить не лише фахівців, а й усіх небайдужих до вітчизняного історичного минулого.

V. Shcherbak. Rec. Ad op.:

IN BETWEEN EAST AND WEST // REVIEW OF THE BOOK: CHUKLIB T. COSSACKS AND JANISSARIES. UKRAINE IN THE CHRISTIAN-MUSLIM WARS OF THE SIXTEENTH – EIGHTEENTH CENTURIES. – KYIV, 2010. – 446 p.

Балабушевич Тетяна

РЕЦЕНЗІЯ НА: //

КРІЛЬ М. ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ. – К., 2008. – 285 с.

Центрально-Східна Європа – регіон, до якого належить і Україна, тільки недавно почала вивчатись у наших вищих навчальних закладах, і то лише в деяких, як окремий геополітичний регіон. З цього приводу можна лише пошкодувати, адже до нього належать терени, на яких мешкають близько 200 млн європейців – землі між Балтикою і Адріатикою, Лабою і Доном, країни, історія яких розвивалась у складних умовах між такими геополітичними велетнями, як Росія на Сході, Німеччина на Заході й Османська імперія (до початку XX ст.) на Півдні. До того ж курс, який досі зберігся в наших університетах, – історія південних і західних слов'ян – явний рудимент російського панславізму, коли доцільним вважалося вивчати щось про «братів-слов'ян». Безпосередні сусіди України, такі, як Угорщина, до складу котрої тривалий час входила Підкарпатська Русь, або Литва, що перебувала в складі однієї держави, взагалі не вивчались. Це тим більше прикро, що і в історичному розвитку, і в подіях порівняно недавнього минулого, кінця XX – початку XXI ст., в історії України й усього регіону Центрально-Східної Європи простежується чимало подібностей і паралелей, зокрема, діяльність «Саюдісу» в Литві та Народного руху в Україні.

Погоджуючись з основними визначеннями регіону «Центрально-Східна Європа», науковці і політологи досі сперечаються і щодо того, коли був запроваджений цей термін, і хто його вперше вжив, і які власне країни до цього регіону належать. Значним внеском до цієї дискусії, як і до вивчення історії регіону, є нещодавно опублікований видавництвом «Знання» навчальний посібник «Історія країн Центрально-Східної Європи», автором яко-

го є відомий дослідник історії слов'янства, доктор історичних наук, професор Львівського університету Михайло Кріль.

Пропонований посібник висвітлює історію країн регіону від кінця 80-х років XX ст., коли припиняв своє існування соціалістичний табір і країни, що визволились з-під домінанти Радянського Союзу, вийшли на шлях самостійного розвитку, демократизації внутрішнього устрою, глибоких економічних реформ та пошуку нових геополітичних пріоритетів.

Посібник побудовано за алфавітним принципом, що автор пояснює зручністю для користування, але з цим можна і посперечатись, – напевне, доцільніше було подати матеріал за субрегіонами, якими в цьому геополітичному просторі є балтійські країни, Балкани та власне Центрально-Східна Європа. Такий виклад тексту дозволив би авторові подати узагальнювальні матеріали щодо кожного з цих субрегіонів і виділити відмінності, якими, зокрема, є наслідки перебування в СРСР балтійських країн, та специфіку постюгославського досвіду. Певні сумніви викликає і включення до регіону Греції, яка, щоправда, потрапила і в американське визначення регіону. Проте навіть автори і редактори багатотомного американського проекту з історії Центрально-Східної Європи не дуже можуть пояснити свою позицію, якщо не зважати на те, що дружина одного з чільних авторів – грекиня за походженням, дуже на цьому наполягала. Втім зайва інформація ще нікому не зашкодила, а щодо Греції, то в сучасних посібниках і підручниках про неї дуже мало інформації, що робить припустимим включення цієї країни до видання.